

Ju2017/01226/L2

Remissvar från Unizon på Se barnet SOU 2017:6

Unizon är en idéburen riksorganisation som samlar över 130 kvinnojourer, tjejjourer och ungdomsjourer samt andra stödorganisationer som arbetar för ett jämställt samhälle fritt från våld. Jourerna arbetar med stöd, skydd, prevention och påverkan utifrån en kunskap om våld, genus och makt. De flesta jourerna möter på daglig basis barn som upplevt våld, vars föräldrar befinner sig i vårdnadstvister.

Inledning

Unizon instämmer i Barnombudsmannens särskilda yttrande som lämnats till betänkandet om att utredningen inte lagt några skarpa förslag som kan förbättra de brister som finns inom området och att det saknas ett barnrättsperspektiv. Många av de förslag som lagts av utredningen riskerar istället att försämra för barn som behöver skydd och stöd från våld. Betänkandet bör därför helt avslås. Det är av yttersta vikt att lagen om vårdnad, boende och umgänge skyndsamt ses över och att skyddet runt barn som upplevt våld förstärks. Hur lagen är utformad kommer till exempel ha betydelse för utredningen ”Ett stärkt barnrättsperspektiv i skyddat boende”.

Unizon kräver att regeringen omgående tillsätter en helt ny utredning som tar sin utgångspunkt i den befintliga kunskap som finns inom området och följer de direktiv som givits.

Till vårt remissvar bifogar vi debattartikeln ”Farliga slutsatser om barn i vårdnadstvister” som Unizon skrivit och som undertecknats av Unizon tillsammans med MÄN, Sveriges kvinnolobby och Roks. Den publicerades på [Svenska Dagbladet Debatt](#) 8 mars 2017.

Sammanfattning

Unizon anser att utredningen i sin helhet präglas av okunskap och osynliggörande av barns villkor i vårdnadstvister. Den bortser helt från att många barn vars föräldrar hamnar i en vårdnadstvist har upplevt pappas våld mot mamma och drar förenklade slutsatser utan att redovisa eller ta hänsyn till den befintliga kunskap på området som finns. Den genomgående könsneutrala ansatsen gör att livsviktiga resonemang går förlorade och att utredningen här brister i delar av det uppdrag som ålagts dem; *att redovisa vilka konsekvenser de förslag som lämnas kan få för jämställdheten mellan kvinnor och män samt beakta det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra*. Utredningen utgår ifrån att de ”konflikter” som går till vårdnadstvister uppstår mellan två jämbördiga parter vid en separation. Men forskning visar att de föräldrar som kommer till en vårdnadstvist i hög grad redan har djupa och långvariga konflikter präglade av till exempelvis missbruk eller våld.

(Rejmer, 2003), i många fall pappas våld mot mamma. Med andra ord skapar inte själva rättsprocessen konflikten utan det blir den yttersta konsekvensen av en relation som med all sannolikhet har präglats av stora svårigheter. Grundantagandet som lyfts fram i betänkandet har därmed fel utgångspunkt. Det finns redan idag stora svårigheter med rättstillämpningen för barn som upplevt pappas våld mot mamma. Barns egna berättelser blir inte hörda, barn tvingas till umgänge med en våldsam pappa mot sin vilja, även under tiden de bor i skyddat boende och det finns en misstro gentemot kvinnor som uppger att det förekommit våld gentemot henne eller barnet vid en vårdnadstvist. Detta lyfts fram i flera av de studier som gjorts på området. (se bl. a. Eriksson, 2008). Utredningen bortser genomgående från denna grupp trots att de själva lyfter fram att det är vanligt med uppgifter om våld i vårdnadstvister. Utredningen späder snarare på myten om att många kvinnor och barn ljuger rörande våld och övergrepp genom att använda otydliga referenser för dessa teser, exempelvis "flertalet av de aktörer vi talat med". Detta är inte en godtagbar standard i en statlig utredning. Att flertalet av de organisationer som hörts i utredningen tillhör det som kallas papparättsrörelsen verkar ha fått stor genomslag i utredningens språkbruk. Flera resonemang liknar de som framförs av dessa organisationer som på inget sätt kan ses som seriösa aktörer inom detta område. De har bland annat drivit tesen om PAS, Parental Alienation Ayndrome, vilket avfärdats av bland annat Socialstyrelsen.

Angående användandet av ordet konflikt vill vi förtydliga att mäns våld mot kvinnor och barn inte är någon konflikt och att vi i den mån vi använder ordet konflikt i detta remissvar syftar på meningsskiljaktigheter utan våld, hot och kränkningar.

Nedan en redovisning av de synpunkter Unizon har på utredningen.

6:7 Vad beror ökningen av vårdnadsmål på?

Unizon anser: Utredarnas bedömning av varför vårdnadstvisterna ökar är ett mer jämställt föräldraskap och en högre konfliktbenägenhet. Bland annat lyfter de fram att 2006 års vårdnadsreform genom att ha ett ökat fokus på risken att barn far illa genom att bedömning särskilt ska ta hänsyn till risken att barnet eller någon annan i familjen riskeras utsättas för övergrepp, kan ha bidragit till att fler föräldrar ansökt om ensam vårdnad med hänvisning till våld. Det finns en uppfattning bland advokater, domare, familjerättsekreterare att "påstående om våld" har blivit vanligare i vårdnadsmål enligt utredningen. Unizon anser att slutsatsen om att påstående om våld och att föräldrar späder på och konstruerar konflikter inte kan styrkas med befintlig forskning på området utan är lösryckt taget tyckande från personer utredarna har talat med.

Vår erfarenhet är att av de kvinnor som våra medlemsjourer snarare underdriver våldet och att de allra flesta kvinnor så långt som möjligt försöker undvika rättsliga tvister då detta kan förvärra situationen och innebära ytterligare våld. Det är först när de inser att det inte finns någon annan möjlig väg att skydda sina barn som de känner sig manade att gå till domstol. Många gånger uppmanade av till exempel

socialtjänsten som ofta står handfallna när det gäller att skydda barnen från den vårdnadshavare som är våldsutövare.

6.7.5 En ökad konfliktnivå och konfliktbenägenhet

Utredarna resonerar som så att en hög konfliktnivå mellan föräldrar kan leda till att en förälder inte ser någon annan utväg än att inleda en process i domstol. Vad som menas med hög konfliktnivå lämnas osagt. Vidare skriver de att en stor del av de aktörer som de talat med uppger att det finns en större misstänksamhet mellan föräldrar och att det är vanligt att föräldrar riktar anklagelser mot varandra eller anmäler varandra till olika myndigheter samt att det också funnits en bred enighet om att det blivit vanligare att en förälder, vanligtvis mamma och barn har skyddade personuppgifter. I och med detta kan slutsatsen dras att det med all sannolikhet har förekommit våld eftersom skyddade personuppgifter inte är något som erhålls utan grund (se även avsnitt 14.5.3 sidan 7). Även att det finns en högre benägenhet att göra orosanmälan rörande sitt barn kan ses i ljuset av att det i samhället i större utsträckning uppmuntras att anmäla oro kring barn generellt samt en ökad kunskap om vad våld är och hur det påverkar barn. Att en vårdnadshavare tar hjälp av staten för att skydda sitt barn från att uppleva våld kan knappast anses vara något som bör stävjas, snarare uppmuntras om Sverige som stat ska följa barnkonventionens artikel 19 skydda barnet mot alla former av våld och övergrepp.

8.4.1 Betydelsen av föräldrarnas förmåga att samarbeta i fråga om barnet bör inte lyftas fram i lagtext

Unizon anser: Utredarna menar också att bestämmelsen om föräldrars samarbetsförmåga ger en ökad konfliktbenägenhet och motverkar samförståndlösningar. Vidare påstås det att en del föräldrar späder på och i vissa fall konstruerar konflikter med hänvisning till samarbetssvårigheter. Utredningen lyfter sedan fram att det framkommit att det kan vara svårt för domstolen eller socialnämnden att få föräldrar att komma överens när en förälder som vill ha ensam vårdnad grundar detta helt eller delvis på uppgivna samarbetssvårigheter och att detta går ut över barnet men också över den förälder som utsätts för en samarbetsovillig förälder. Inte heller i denna diskussion problematiseras att det många gånger handlar om fall där den ena parten utsatt den andra och/eller barnet för våld eller kränkningar och där det inte finns något annat utrymme än att ansöka om ensam vårdnad för att barnet ska få trygghet och lugn. Utredarna belyser också att det kan finnas risk för att den förälder som är orolig och tvivlar på att den andra förälderns förmåga att tillgodose barnets behov och som får ensam vårdnad kan försöka "skärma" barnet från den andra föräldern. Detta resonemang saknar grund och hänvisning till adekvata underlag om att detta är något vanligt förekommande fenomen utan känns som ett lösryckt argument som förstärker myten att mammor vill undanhålla barnen från pappor utan anledning.

8.4.2 Rätten får besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrarna motsätter sig den vårdnadsformen.

Unizon anser: Unizon motsätter sig detta förslag. Det finns ingenting i detta förslag som kan vara till barnets bästa. Om två parter har en sådan djup och långvarig konflikt att ingen av dem på något sätt kan tänka sig att samverka runt barnet finns det inget som talar för att denna konflikt skulle lösas med hjälp av att domstolen tvingar föräldrarna till gemensam vårdnad. Detta riskerar däremot att sätta barnet i mitten av en svår och långvarig konflikt. Därtill också riskera att barnet kan komma att uppleva våld.

9.5.3 Det införs ett krav på att föräldrar som huvudregel ska ha deltagit i informationssamtal innan de i domstol framställer ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge.

9.5.8 Om en förälder begär informationssamtal, ska socialnämnden kalla föräldrarna till samtal. Informationssamtalen ska hållas så snart som möjligt och senast inom fyra veckor från att samtal begärts. Om det finns särskilda skäl får samtalet hållas senare. I första hand ska föräldrarna delta samtidigt i informationssamtal. Enskilda samtal ska dock hållas, om någon av föräldrarna begär det. Socialnämnden ska utfärda ett samtalsintyg till en förälder som deltagit i informationssamtal. Ett samtalsintyg är giltigt i ett år. Informationssamtalen ska vara avgiftsfria.

Unizon anser: Samförståndslösningar och samarbetssamtal är självfallet något önskvärt när det handlar om föräldrars konflikter vid ett uppbrott. Det är positivt att samhället erbjuder detta men när det handlar om de fall där uppbrottet föregåtts av våld, hot om våld eller övergrepp visar studier att samarbetssamtal varken fyller någon funktion eller är helt och hållet olämpliga. (Socialstyrelsen, 2003)

Unizon motsätter sig ett krav på obligatoriska informationssamtal innan det i domstol kan framställas ett yrkande om vårdnad, boende och umgänge med hänvisning till att utredningen utredarna fokuserar starkt på att det är av yttersta vikt att bägge föräldrarna deltar samtidigt på ett sådant informationssamtal. Endast i undantagsfall ska detta samtal äga rum enskilt. Förslaget innebär att socialnämnden ska få i uppdrag att övertala den förälder som inte vill delta gemensamt i ett sådant samtal. Vi anser att det finns hög risk i ett sådant förfarande att våldsutsatta kvinnor kommer tvingas delta i samtal med den person som utsatt dem för våld. Det kan också leda till att våldsutsatta personer avstår från att väcka tvist gällande frågor rörande boende, umgänge och vårdnad på grund av rädsla. Något som får konsekvenser för de barn som upplever eller lever med våld, där umgänget och vårdnaden är i behov av att regleras för barnets skydd. Förfarandet med informationssamtal kommer också leda till att det kommer att ta ännu längre tid än idag för att få sin sak prövad i domstol vilket gör att många barn kommer tvingas leva längre i en pågående konflikt. Unizon anser dessutom att utredarna lägger orimligt stor tilltro till att ett sådant samtal skulle ha någon inverkan på att vårdnadshavare inte skulle väcka tvist om det kommit till sådant läge att en eller bägge parter känner att den enda vägen att få en lösning är genom ett domslut. Det finns redan i dag goda möjligheter att få stöd i frågor gällande sådant innan tvist via socialtjänsten eller

familjerätten. Dessutom finns det idag lättillgänglig och adekvat information om frågor gällande tvister, exempelvis via internet. Det är därför för oss oklart vilket syfte sådana samtal skulle ha. Unizon föreslår istället obligatoriska ansvarssamtal för våldutövare. Beteendeförändrande insatser måste riktas mot våldsutövare. Dessa insatser ska vara kopplade till alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Kan man lagstifta om informationssamtal finns det inget som hindrar att man skulle kunna ha tvingande ansvarssamtal för våldsutövare. Utredningen förespråkar även medling. Det kan naturligtvis vara en framkomlig väg i tvister där våld inte förekommit men måste vara uteslutet när det handlar om våld. Det går inte att medla bort mäns våld.

10.7.2 En medlare ska ha relevant utbildning och yrkeserfarenhet och vara lämplig för uppdraget.

Unizon anser: Forskning när det gäller medlings betydelse har visat sig att detta är direkt olämpligt om det förekommit våld. (Socialstyrelsen 2003). Men då medlingsuppdraget kan komma att innebära att medlaren möter föräldrar där våld förekommit anser Unizon att en medlare även ska ha relevanta kunskaper om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relation, och hederrelaterat våld. Det måste också säkerställas att medling inte blir tillämpat vid misstanke om våld.

11.3.3 Betydelsen av barnets bästa ska komma till klarare uttryck i lagtexten. Barnets bästa ska vara avgörande inte enbart för alla beslut utan också för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömning av barnets bästa ska det fästas avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov före den egna konflikten.

Unizon anser: Då utredningen inte alls tagit hänsyn till de barn som upplever pappas våld mot mamma så motsätter sig Unizon detta förslag. Det är oklart vad betänkandet menar med egen konflikt och detta förslag kan komma att leda till att mammor som ämnar skydda sina barn förlorar vårdnad på grund av att domstolen omtolkar våld till konflikt. Något som idag är vanligt förekommande.

11.8.6 Barnet bör inte få talerätt. Det bör för närvarande inte införas en möjlighet för domstolen att utse ett juridiskt biträde för barnet i mål om vårdnad, boende och umgänge.

Unizon anser: Barn bör få sina rättigheter tillgodosedda genom att få en särskild företrädare utsedd, även vid vårdnadstvister. Unizon instämmer i det särskilda yttrande som lämnats till betänkandet av Barnombudsmannen, att barns rätt till att komma till tals inte tillämpas i tillräckligt hög grad i praktiken idag och detta faktum måste samhället komma till rätta med omedelbart. Våra medlemsjourer vittnar om barn som mot sin vilja, trots att de bor på skyddat boende på grund av våld tvingas till umgänge med en våldsutövande förälder och barn. Barn som berättar om sina upplevelser till socialsekreterare men som trots detta inte känner sig hörda när beslut

om barnet väl tas. Vår erfarenhet är att barn, även små barn vill och kan berätta. Att samhället inte lyssnar är oacceptabelt.

12.5.1 Riskbedömningar är ett utvecklingsområde

Unizon anser: Betänkandet berör problemet med att inte adekvata och underbyggda riskbedömningar görs övergripande och konstaterar att detta är ett utvecklingsområde. I samband med detta uttrycker sig utredarna också så här *”Ett barn har absolut rätt att inte bli utsatt för våld, övergrepp eller annan kränkande behandling. Socialnämnden och domstolen måste därför alltid uppmärksamma och pröva en uppgift om något sådant förhållande. Som 2002 års vårdnadskommitté konstaterade kan man inte blunda för att det förekommer att osanna uppgifter om övergrepp tas till av en förälder för att smutskasta den andra föräldern och för att själv vinna fördelar i en process.”* (se sid 345). Återigen påvisar utredarna den okunskap de har runt ämnet och återigen bidrar de till den mytbildning som finns gällande mammor och barn i vårdnadstvister. Unizon har länge betonat vikten av att gedigna och evidensbaserade riskbedömningar sker när det gäller barn som upplevt pappas våld mot mamma. Som tidigare beskrivits så möter vi dagligen konsekvenserna av att bedömningar gällande risker för barnet brister.

Unizon anser att det skyndsamt måste tas fram riskbedömningsinstrument som är enhetliga och som lägger fokus på barnets situation, liknande exempelvis FREDA som implementerats i Socialtjänsten. Att riskbedömningarna gällande barn både sker godtyckligt, är av varierande kvalitet och många gånger utan barnets delaktighet är inte acceptabelt.

Unizon anser också att det skulle underlätta för gruppen barn som upplevt våld om den tidsbegränsningen på ett år för umgängesstöd som rätten kan utse vid umgänge där det finns risk, tas bort. I de fall då det anses vara barnets bästa att ha fortsatt umgänge med en våldsutövande förälder ska detta umgänge självfallet ske under säkra former och inte styras av tidsbegränsningar.

13.8.4 När det är aktuellt med en vårdnadsöverflyttning på grund av allvarligt våld i familjen bör domstolen, i avvaktan på en särskilt förordnad vårdnadshavare utses, tillfälligt kunna flytta över vårdnaden om barnet till någon annan person.

Unizon anser: Utredarna menar att det inte alltid bör vara en obligatorisk vårdnadsöverflyttning när en vårdnadshavare dödar den andre utan att vårdnaden bör kvarstå i de fall när barnet har en stark anknytning till den föräldern som dödat den andre.

Till skillnad från utredarna anser Unizon att detta går stick i stäv med ett barnperspektiv och riskerar att utsätta barnet för fortsatt våld. I majoriteten av de fall där den ena vårdnadshavaren dödar den andra har detta föregåtts av våld under lång tid. Sannolikheten att barnet under lång tid upplevt den ena förälderns våld mot den

andra är därmed stor. Förutom det trauma och den katastrof som det innebär att mista sin förälder genom dödligt våld så bär sannolikt barnet på upprepade trauman och därtill kan även bedömningen gällande anknytning vara svår att göra. Unizon anser att de enda fall då obligatorisk vårdnadsöverflyttning vid dödligt våld inte ska ske med rutinmässigt är de fall då den person som dödat den andra utsatts för systematiskt våld av denne innan.

14.5.3 Vilka problem anser aktörerna att det finns när det gäller skyddade personuppgifter?

Unizon anser: Utredarna uppger att de flesta "aktörer" som de inhämtat synpunkter ifrån uppger att det är vanligt eller t.o.m. mycket vanligt i familjemål att barnet eller någon av föräldrarna har skyddade personuppgifter. Dessa aktörer har också sagt att det är för enkelt att få och behålla skyddade personuppgifter och att detta utgör ett problem. (se sid 398). De har uppgett att de misstänker att det förekommer att en förälder missbrukar systemet för att få fördelar i en kommande domstolsprocess. Utredarna hänvisar sedan till dessa aktörer genomgående i texten gällande skyddade personuppgifter (se sid 398 – 407).

Unizon menar att det i en statlig utredning vars uppdrag *inte* har varit att analysera tillämpningen av skyddade personuppgifter, vilket utredarna själva lyfter fram, är ytterst problematiskt och till och med häpnadsväckande att slutsatser dras med hänvisning till att de flesta *aktörer* menar att skyddade personuppgifter är för lätta att få samt att det finns misstankar om att föräldrar missbrukar detta för att få fördelar i vårdnadstvister. Skäligt vore då att utredarna gör korrekta hänvisningar till vilka aktörer som uppgivit detta då det enligt både praxis och forskning inte finns underlag som stödjer en sådan tes. Dessutom så uppger utredarna i tidigare kapitel där de gått igenom vårdnadsmål att det endast i fem procent av de fall de granskat hade förekommit att en vårdnadshavare hade skyddade personuppgifter vilket på inget vis understödjer den tes som de i efterkommande kapitel hänvisar till. Unizon anser att detta är ett osakligt och grovt övertramp av utredarna. Bland våra medlemsjourer vittnas om en helt annan verklighet för de kvinnor och barn som de möter i sina verksamheter. Både att erhålla och att leva med skyddade personuppgifter är svårt. För att skatteverket ska godkänna en sådan ansökan behövs vanligtvis intyg från socialtjänst eller annan myndighetsinstans eller kopia på eventuell polisanmälan. Det är praktiskt taget omöjligt att på eget bevåg ansöka och få skyddade personuppgifter. Att leva med sådana innebär dessutom en stor begränsning på personens livsutrymme. Att teckna telefonabonnemang, göra inköp via internet, ta lån, beställa id – kort m.m. är något som försvåras med skyddade personuppgifter. Med andra ord är det orimligt att dra slutsatser att detta är något som används lättvindigt av föräldrar för att få fördelar i en vårdnadstvist. Tvärtom är det personer som i många fall fruktar för sina liv då de upplevt våld och/eller hot om våld som en sista utväg ansöker om skyddade personuppgifter och tvingas leva med dem.

15.3.3 *Det ska tydliggöras att ett interimistiskt beslut om vårdnad endast ska meddelas i undantagsfall. För att domstolen ska meddela ett sådant beslut ska det krävas särskilda skäl.*

Unizon anser: Unizon motsätter sig detta förslag med hänvisning dels till att utredningen inte presenterar ett enda förslag i utredningen som kan underlätta och hjälpa det antal barn som tvingats fly från en våldsam vårdnadshavare/pappa till exempelvis ett skyddat boende. För dessa barn kan den interimistiska vårdnaden och umgänge vara avgörande för att barnet ska kunna leva fritt från våld och fullfölja skolgång, få tillgång till trygg barnomsorg samt få läkarvård, tandläkarvård meningsfull fritid och sina grundläggande mänskliga rättigheter tillgodosedda. För den målgrupp våra medlemsjourer möter är den interimistiska vårdnaden livsnödvändig och barns rätt till ett tryggt liv måste gå före det faktum att det är mycket ingripande för en förälder att förlora vårdnaden om sitt barn som utredarna hänvisar till att vara ett skäl till att begränsa den interimistiska vårdnaden. Vi anser att beslut om interimistisk vårdnad bör kunna fattas ännu mer effektivt än vad de gör idag och att tiden mellan ett sådant fattat beslut och en huvudförhandling varken kommer påverka barn eller vårdnadshavare så pass negativt att det kan stå i relation till att barnet kan riskera att utsättas för våld eller uppleva våld.

Stockholm 170529

Olga Persson, generalsekreterare Unizon
Elin Holmgren, verksamhetsutvecklare kvinnofrid, Unizon

Referenser

- Ekbrand, H. (2006). Separationer och mäns våld mot kvinnor. Göteborg: Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen.
- Erikson, M (2012) Insatser för barn och föräldrar i sammanställning– Barnets rättigheter i vårdnadstvister. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2012
- Eriksson, M. & Dahlkild-Öhman, G. (2008). Motstridiga förståelser av risk och riskbedömningar i familjerättssammanhang, i Eriksson, M., Cater, Å. K., Dahlkild-Öhman, G., Näsman, E. (red.) Barns röster om våld – att tolka och förstå. Malmö: Gleerups,
- Eriksson, M. & Näsman, E. (2011). När barn som upplevt våld möter socialtjänsten – om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande. Stockholm: Gothia.
- Rejmer, A (2003), Vårdnadstvister : en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa *Lund Studies in Sociology of Law, Lund University, 16*,: Department of Sociology, Lund University
- Rejmer, A, Cederström G (2012) Vårdnadskonflikter – Handlägningsordningen sammanställning – Barnets rättigheter i vårdnadstvister. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2012
- Röbäck, K (2012) Barns delaktighet i familjerättsliga processer i– Barnets rättigheter i vårdnadstvister. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2012

Socialstyrelsen (2003) Vårdnad, boende och umgänge Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt. Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2011) Familjerätten och barnet i vårdnadstvister Uppföljning av hur 2006 års vårdnadsreform slagit igenom i socialtjänstens arbete. Stockholm: Socialstyrelsen